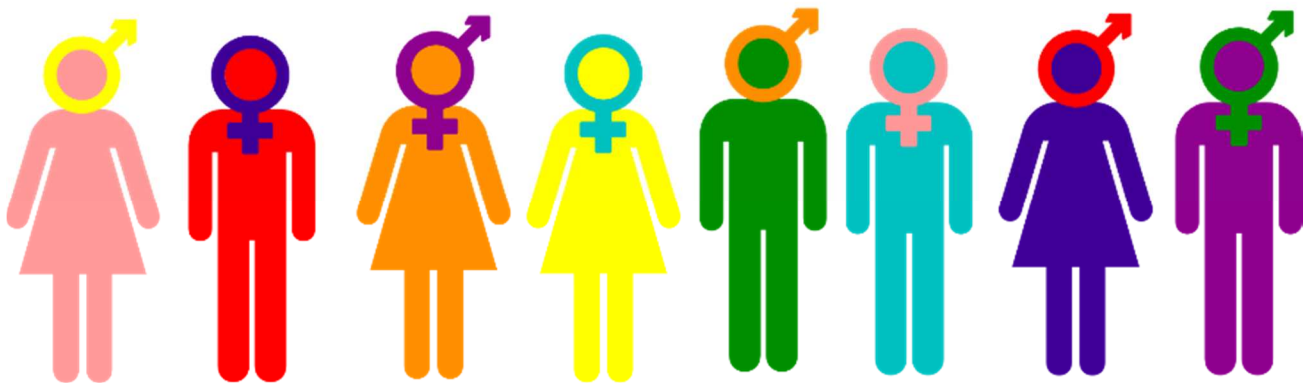

SUKUPUOLEN MONINAISUUS NUORTEN TERVEYDENEDISTÄMISTYÖSSÄ

Jasmiina Paunila
& Sari Räsänen
2016

ESIPUHE

Sukupuoli määritellään yleisesti kaksijakoisesti. Se näyttäytyy yhteiskunnan rakenteissa ja käytännöissä aiheuttaen ajoittain ongelmia ja haastavia tilanteita terveydenhuollossa. Sukupuolen moninaisuutta joudutaan kohtaamaan riittämättömän tiedon varassa. Kohtaamiset voivat herättää työntekijässä hämmennyksen ja riittämättömyyden tunteita.

Opas on laadittu opinnäytetyönä yhteistyössä Diakonia-ammattikoulun kanssa. Sen tavoitteena on parantaa terveydenhoitajaopiskelijoiden valmiuksia sukupuolen moninaisuuden ammatilliseen kohtaamiseen. Opas painottuu nuorten terveyden edistämistyöhön. Se on selkeä ja tiivis tietopaketti, joka joh-

dattaa aiheeseen lisäten lukijan ymmärrystä sukupuolen moninaisuudesta ja taitoa kohdata sen koskettamia nuoria.

Oppaan sisältö perustuu laajaan kirjallisuus- ja tutkimusotantaan ja halutesaan lukija voi syventyä aiheeseen tarkemmin tutustumalla lisäksi opinnäytetyöhön johon tutkimustietoa on koottu laajemmin. Opinnäytetyö löytyy Theseus-tietokannasta. Opasta voivat hyödyntää myös muiden alojen opiskelijat ja kaikki aiheesta kiinnostuneet.

SISÄLTÖ

SUKUPUOLI

Biologinen sukupuoli	5
Sosiaalinen sukupuoli	7
Sukupuolen moninaisuus.....	8
Sukupuoli-identiteetti	14

TRANSNUOREN TERVEYS JA HYVINVOINTI

Läheiset ihmissuhteet.....	18
Kiusaaminen	22
Mielenterveys	24
Seksuaaliterveys	29
Opiskelu ja työelämä	31

TRANSNUOREN AMMATILLINEN KOHTAAMINEN

Yksilöllinen kohtaaminen.....	33
Erytystä huomioitavaa transnuoren kohtaamisessa	36
Sukupuolisensitiivisyys	40
Nuoren sukupuoleen liittyvät huolet	43
Luottamus	47
Ammatillinen tuntemusten käsitteleminen.....	50

TRANSNUOREN TUKEA

Perheen huomioiminen	55
Vertaistuki ja osallisuuden vahvistaminen.....	58
Transtukipiste	60
Sukupuoli-identiteetin tutkimuspoliklinikka.....	61

LISÄÄ TIETOA	63
--------------------	----

SUKUPUOLI

Biologinen sukupuoli

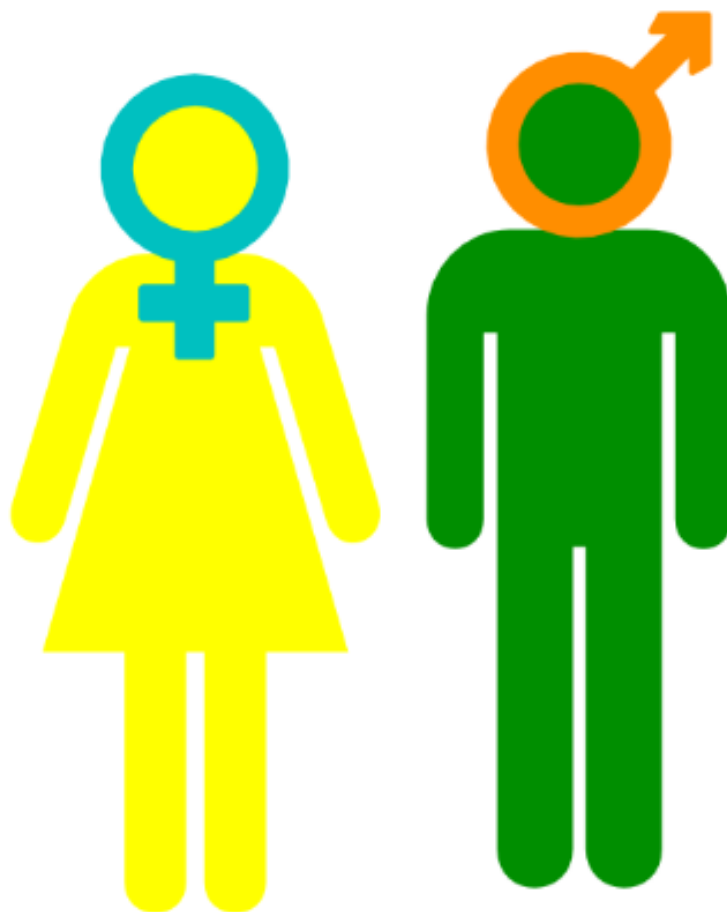
Ihmiset jaetaan tyypillisesti kahteen sukupuoliluokkaan heidän ulkoisen olemuksensa perusteella. Ihmisen oletetaan olevan joko mies tai nainen. Lisäksi eri sukupuolet on totuttu näkemään toisillensa vastakkaisina.

Ruumiillinen eli **biologinen sukupuoli** määräytyy erilaisista osista ja yleisesti erotellaan *geneettinen, anatominen ja hormonaalinen* sukupuoli. Moni ihmisen biologiseen sukupuoleen vaikuttava tekijä ei siis ole silmin havaittavissa.

Geneettiseen sukupuoliin vaikuttavat vanhemmilta periytyneet kromosomit. Anatomisen sukupuolen katsotaan määräytyvän ulkoisten ja sisäisten rakenteiden, sukuelinten ja sukurauhasten sekä niiden erittämien hormonien pe-

rus-

teella.

Sosiaalinen sukupuoli

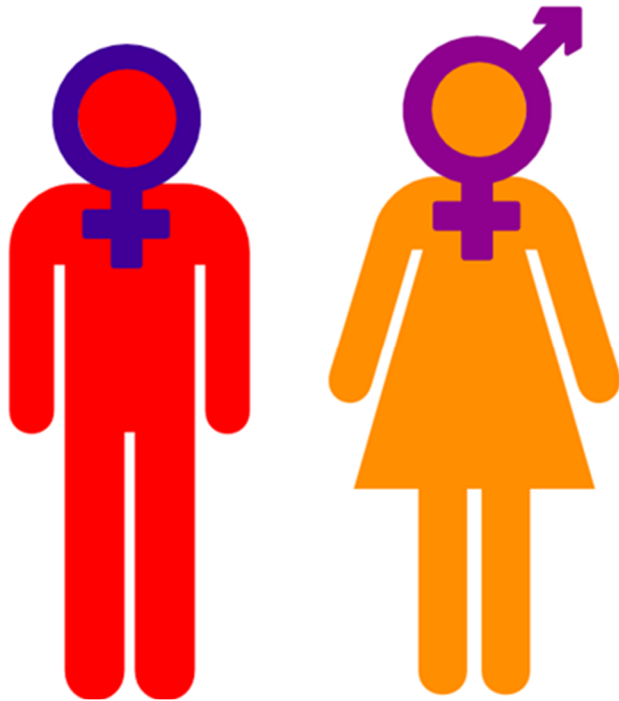
Sosiaalinen sukupuoli käsittää ihmisen *persoonallisia, sosiaalisia, kulttuurisia, psyykkisiä ja juridisia* ominaisuuksia. Sosiaalisen sukupuolen ominaisuudet voivat olla ristiriidassa biologisen sukupuolen kanssa.

Sosiaaliseen sukupuoleen vaikuttavat erityisen vahvasti yksilöllinen tunne ja kokemus omasta sukupuolesta. Siihen voi myös liittyä paljon omaksuttuja tapoja. Ihminen vaikuttaa sosiaaliseen sukupuoleensa esimerkiksi pukeutulla, roolillaan, puhetavallaan, eleillään ja ilmeillään.

Sukupuolen moninaisuus

Sukupuolen moninaisuudella tarkoitetaan sitä, että jokaisen ihmisen sukupuoli on omanlaisensa yksilöllinen kokonaisuus. Siinä yhdistyy sukupuolen fyysiset, psyykkiset ja sosiaaliset ulottuvuudet. Kaksijakoisena käsitteenä sukupuoli voi jättää sukupuolen vivahteikkuuden ja moninaisuuden huomioidatta.

Sukupuolen moninaisuus käsitteenä antaa tilaa erilaisille sukupuolille. Osa ihmisistä ei välttämättä ole kehollisesti ja psyykkisesti puhtaasti samaa sukupuolta, vaan ihminen voi olla jotakin niiden väliltä.

Sukupuolen moninaisuutta voi kutsua myös sukupuolen variaatioiksi. Kaikki ihmiset kohdetaan yksilöinä ei-

kä vähemmistöjen edustajana, mutta silti on hyvä tietää yleisimmät sukupuolivähemmistöt. Sukupuolivähemmistöihin kuuluvat intersukupuoliset ja transihmiset. Transihmisiä ovat transvestiittit, muunsukupuoliset ja transsukupuoliset.

Cisihminen ilmaisee sukupuoltaan yleensä pääosin omalle synnynnäiselle

oletetulle sukupuolelleen ominaisesti. Suurin osa kaikista ihmisistä on cissukupuolisia. Cisihminen on mies tai nainen, joka ei koe itseään transihmiseksi eikä intersukupuoliseksi. Etuliite "cis" tulee latinan kielestä ja tarkoittaa jonkin asian tai ilmiön sisällä oloa.

Transsukupuolisilla kehon biologinen sukupuoli ei vastaa yksilön kokemusta omasta sukupuolesta. Transsukupuolisella voi olla halu vaikuttaa kehon ulkomuotoon lääketieteellisinkeinoin, jotka voivat olla kirurgisia tai hormonaalisia. Näitä keinoja kutsutaan sukupuolen korjaushoidoiksi. Miehestä naiseksi sukupuoltaan korjaavaa henkilöä kut-

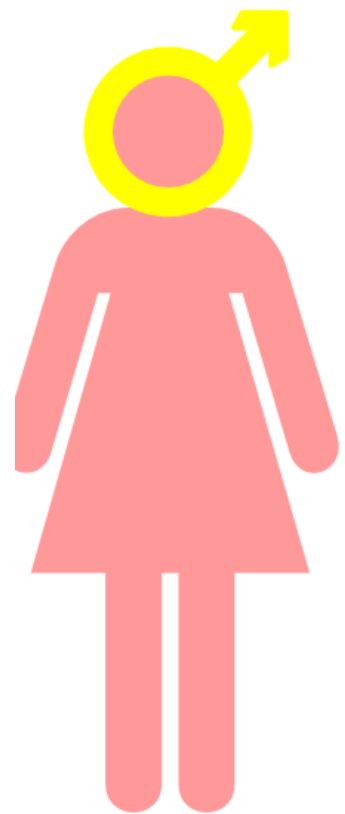
sutaan transnaiseksi, ja miehestä naiseksi sukupuoltaan korjaavaa kutsutaan transmieheksi.

Muunsukupuolisten sukupuoli-identiteetti voi olla yhdistelmä mieheyttä ja naiseutta, neutraali tai sukupuoleton.

Transvestiitit ovat suomen yleisin sukupuoli-vähemmistö. He ovat miehiä tai naisia, jotka ajoittain eläytyvät myös vastakkaisen sukupuoleen ilmentäen tätä puolta itsestään esimerkiksi vaattein, elein ja puhetyylillään. Tarve ei ole jatkuva ja transvestiitti on tyytyväinen fyysiseen kehoonsa. Yleisesti transves-

tiitille on kuitenkin tärkeää tulla kohdattuiksi kulloinkin ilmentämänsä sukupuolen edustajana.

Intersukupuolisuus on sukupuolen kehityksen moninaisuutta. Intersukupuolisen fysiologiset ja/tai anatomiset sukupuolta määrittelevät sukupuolipiirteet ovat moninaiset. Se tarkoittaa sitä, että sukupuolipiirteet eivät ole yksiselitteisesti miehen tai naisen. Lääketieteellisestä näkökulmasta intersukupuoleen lukeutuu monenlaisia sukupuolikehityksen häiriöitä ja sukuelinten poikkeamia, joissa su-

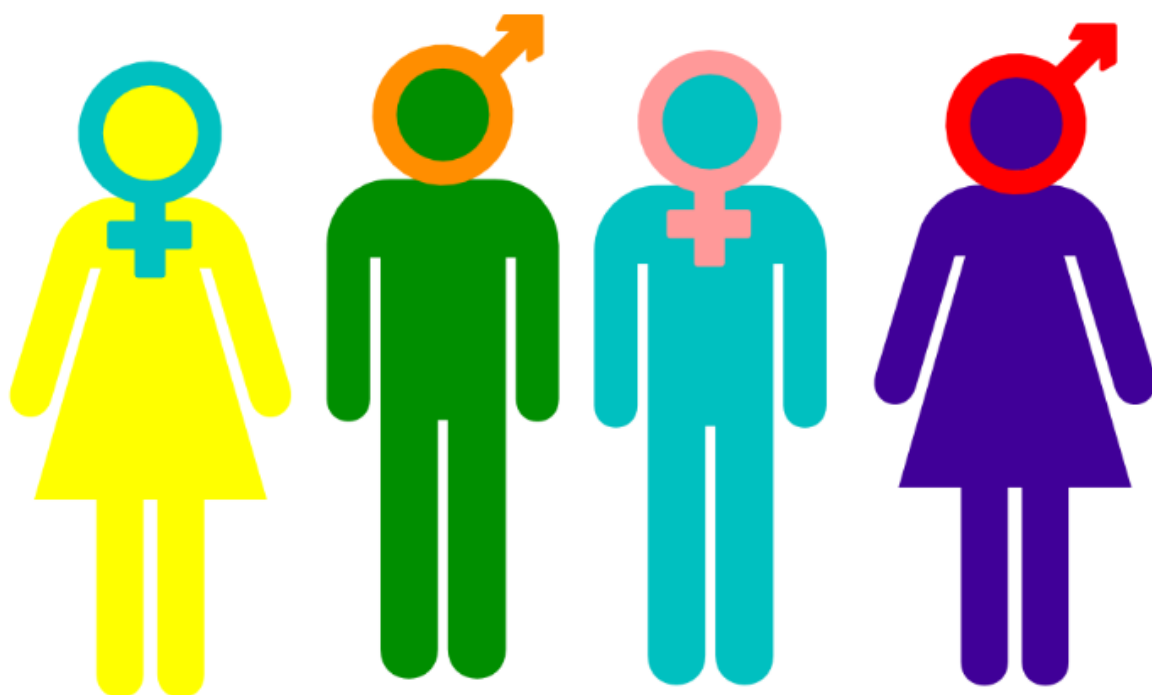
kuelimet ovat ristiriidassa sukurauhas-
ten tai kromosomien määrittämän su-
kupuolen kanssa. Kirurgialla on ollut
pitkään hyvin merkittävä asema inter-
sukupuolisten hoidossa. Hoitomallia,
jossa intersukupuolisina syntyneiden
lasten sukuelimiä operoidaan sukupuol-
linormatiivisen ulkomuoto-
olettamuksen mukaisiksi, kritisoidaan
nykyään laajasti epäeettisenä toiminta-
na. Intersukupuolisuutta voidaan käsi-
tellä myös sukupuolen variaationa il-
man sairaus-, häiriö- ja poikkeama-
ajatelua.

Sukupuoli-identiteetti

Henkilön tunnetta mieheydestä tai naisuudesta kutsutaan **sukupuoli-identiteetiksi**. Kehosta ei suoraan seuraa sukupuoli-identiteettiä. Sukupuoli-identiteettiin sisältyy tunne omasta naisuudesta tai mieheydestä. Kokemus sukupuolesta voi myös olla monimuotoinen tai ristiriitainen.

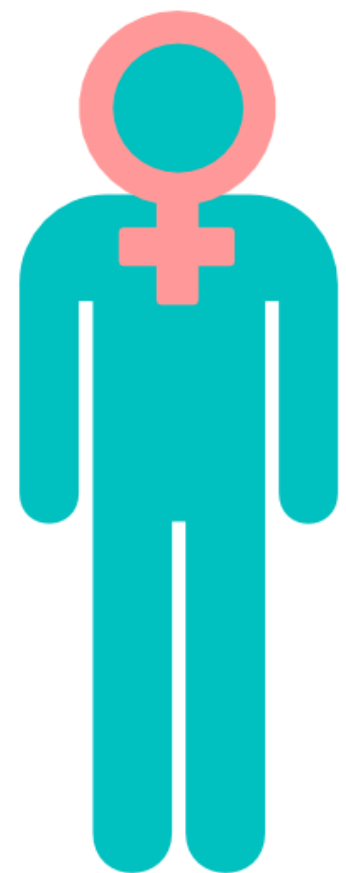
Lapset kasvavat ja kehittyvät sukupuoleen monia erilaisia kehityspolkuja pitkin. Sukupuoleen kehittämisessä geenit ja ympäristö toimivat monimutkaisessa vuorovaikutuksessa. Sukupuoli-identiteetti kehittyy jo elämän varhais-

sessä vaiheessa. Usein jo parin vuoden ikäisenä lapsi tajuaa fyysiset eroavaisuudet kahden sukupuolen välillä. Kolmen vuoden ikäisenä lapsi pystyy määrittelemään itsenä tytöksi tai pojaksi. Keskilapsuudessa sukupuoli vakiintuu yhä lujemmin ja silloin lapsi kiinnostuu leikkimään omalle sukupuolelleen tyypillisiä leikkejä ja samaa sukupuolta edustavien tovereiden kanssa.

Myös ulkonäkö, käytös ja tavaroiden omistaminen ovat pyrkimyksessä muiden samaa sukupuolta olevien toverien vastaaviin.

Nuoruus on kehitysvaihe, jossa vähitellen irrottaudutaan lapsuudesta ja siirrytään aikuisuuteen. Tämän elämänvaiheen yksi tavoitteista on selkiyttää oma seksuaali- ja sukupuoli-identiteetti. Nuori liittyy seksuaali-identiteetin ke-

hoonsa ja se alkaa saada eroottista latausta. Nuoruudessa ihminen rakentaa jatkuvasti kuvaa omasta itsestään. Su-

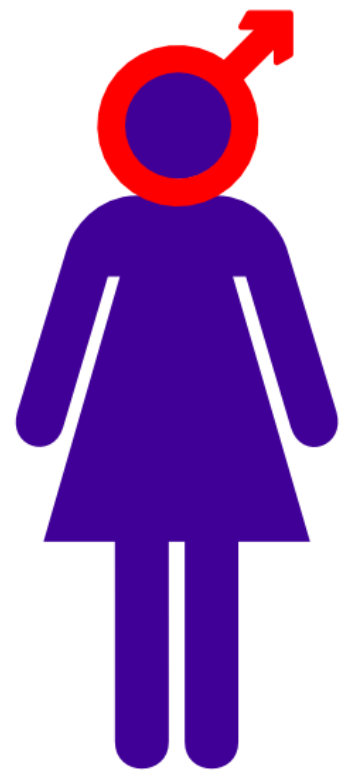
kupuolisuuden kohtaaminen miehenä tai naisena voi olla uutta ja hämmentävää. Erityisesti hämmentävä tilanne voi olla, jos nuori kokee yleisten normien tuntuvan vierailta.

Lapsi, joka pysyvästi kokee sukupuoli-
lekseen muun kuin biologisen sukupuolensa, tiedostaa sukupuoli-identiteettinsä tyypillisesti 2-3-vuotiaana, esipuberteetissa, puberteetin alkuvaiheessa tai myöhäisessä nuoruudessa.

TRANSNUOREN TERVEYS JA HYVINVOINTI

Läheiset ihmissuhteet

Nuoren lähiympäristöön kuuluvien ihmisten tehtävänä on huolehtia nuoresta ja suojella häntä niin, että hän tuntee itsensä rakastetuksi sellaisena kuin on. Vanhempien tapa suhtautua lapsiinsa on hyvinvoinnin, psyykkisen terveyden ja kelvollisuuden kokemisen perusedel-

lytys. Moni transsukupuolinen nuori kuitenkin kokee vanhempien torjuvan nuoren sukupuolen kokemuksen.

Moni nuori pelkää kertoa vanhemmilleen sukupuolen kokemuksestaan. Joskus salailu ja puhumattomuus sukupuoleen liittyvistä kysymyksissä voi etäännyttää nuoren perheestään.

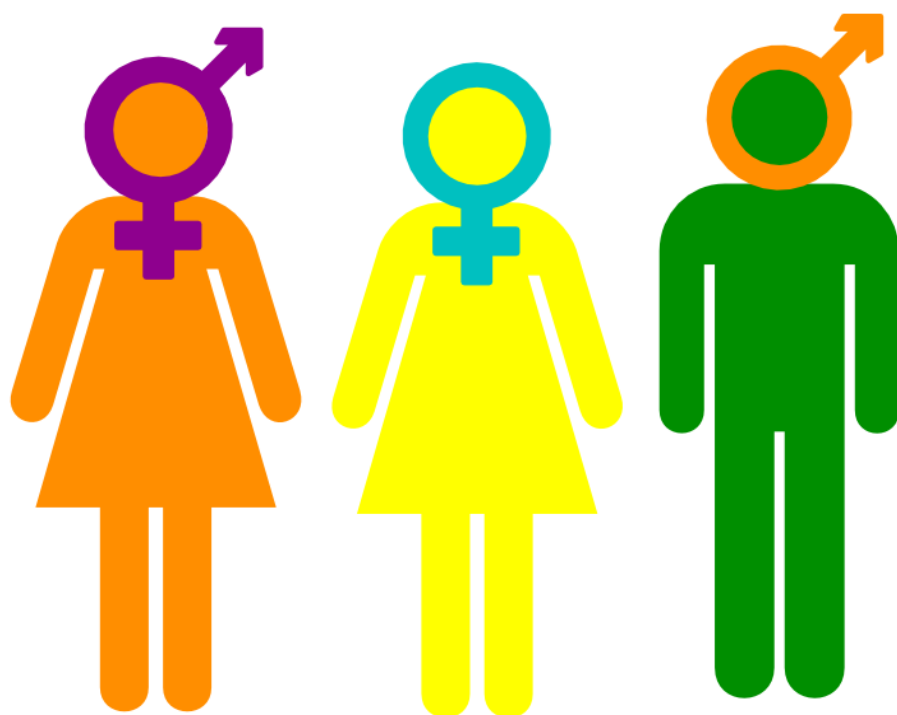
Joskus vanhemmat kokevat oman lapsen muuttuvan vieraaksi tämän ilmaisessaan sukupuoltaan kokemuksensa mukaisesti. **Vanhemmat** voivat toivoa, että nuori salaisi sukupuolikokemuksensa ympäristöltään koki sen hävet-

täväksi. Tällöin nuori voi alkaa piilottaa tärkeitä asioita itsestään.

Nuoren tarpeiden huomiotta jättäminen ja sukupuoliollettamuksen mukaisen käyttäytymiseen ohjaaminen voi olla haitallista nuorelle. Se voi pelottaa ja hämmentää nuorta aiheuttaen häpeää ja syyllisyyttä. Se voi myös vaikuttaa haitallisesti nuoren itsetuntoon sekä mielenterveyteen.

Ystävät ja sosiaalinen ympäristö ovat nuorille tärkeitä. Niiden ympäröimänä nuori muodostaa omaa identiteettiään. Nuoret esimerkiksi puhuvat itsestään useammin ystäviensä kuin vanhem-

piensa kanssa. Muiden samankaltaisessa tilanteessa olevien nuorten ryhmä toimii tärkeänä tukena ja verkostona. Transnuorten mahdollisuuksia löytää ystäviksi muita transihmisiä rajoittaa se, että ilmiön harvinaisuus ja siihen liittyvät kysymykset ovat edelleen monille tuntemattomia ja ne rikkovat syvälle juurtuneita normeja sukupuolesta.

Kiusaaminen

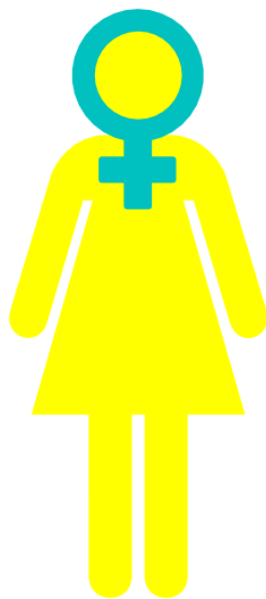
Sukupuolen ilmaisuun ja seksuaaliseen suuntautumiseen liittyvää kiusaamista ilmenee yleisesti koulumaailmassa.

Suuri osa transnuorista kohtaa koulussa toisinaan asiatonta kohtelua, kiusaamista tai syrjintää.

Moni kokee kouluympäristön asenteiden vaikuttaneen siihen, kuinka avoimia he ovat itsestään, sukupuoli-identiteetistään tai sukupuolen ilmaisustaan. Sukupuoli-identiteetin salaaminen perustuu usein itsesuojeluun:

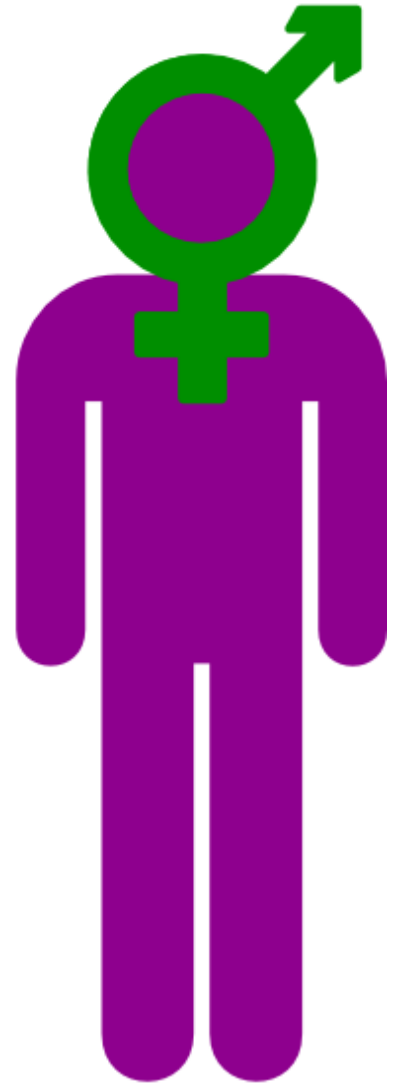
henkilö pelkää kiusatuksi tulemista, syrjintää ja väkivaltaa.

Kiusaamisen seuraukset voivat olla vakavia. Kiusaamisen, syrjinnän tai muun negatiivisen kohtelun kokemukset voivat johtaa koulusta pois jäämiseen ja jotkut transnuoret esimerkiksi jättävät osallistumatta koulun liikuntatunteihin.

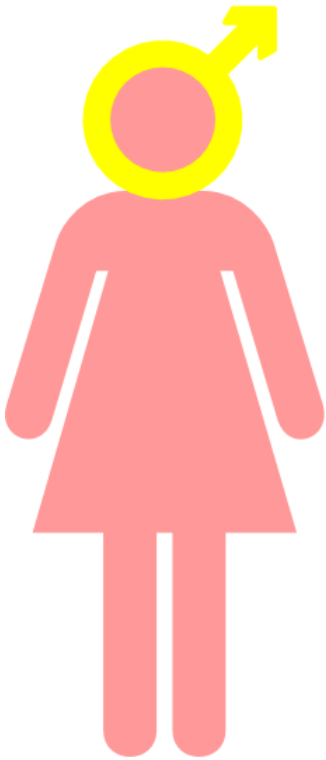
Mielenterveys

Fyysisten muutosten lisäksi nuoriin kohdistuu uudenlaisia sosiaalisia odotuksia. Monet transnuoret kokevat nämä erittäin raskaasti ja he voivat kokea muun muassa voimakasta itseinhoa sekä pettymystä itseensä ja kehoonsa. Mielenterveysongelmat ovat sukupuolivähemmistöihin kuuluvilla nuorilla yleisempiä kuin cisnuorilla.

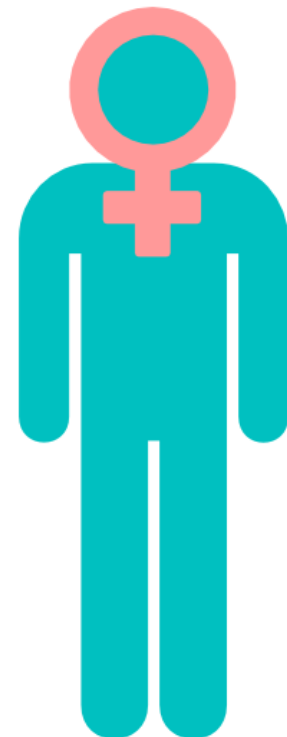
Transnuoret ovat erityisen alttiita mielenterveysongelmille kuten masennukselle, ahdistuneisuushäiriölle, itsetuhoisuudelle, kehonkuvan häiriöille ja posttraumaattiselle stressihäiriölle.

Transnuorilla voi olla vastassaan lukuisia vaikeuksia, jotka vaikuttavat mielenterveyteen ja psyykkiseen hyvinvointiin. Transnuorilla kuormitusta voivat aiheuttaa perheen halveksunta, ystävien torjunta, kiusaaminen ja traumat sekä väkivalta ja syrjintä.

Transnuoret ovat usein pakotettuja joko piilottamaan identiteettinsä tai selittämään ja puolustamaan sitä. Ympäristöstä tuleva painostus sukupuoliololettamuksen mukaiseen käytökseen ja omat sisäistetyt käsitykset vaikutta-

vat kielteisesti nuoren omakuvaan. Transnuorilla myönteistä minäkuvaa vahvistavia esikuvia voi olla vähemmän ja he kohtaavat suurempia haasteita pyrkinessään luomaan positiivista minäkuvaa seksuaalisesta suuntautumisestaan,

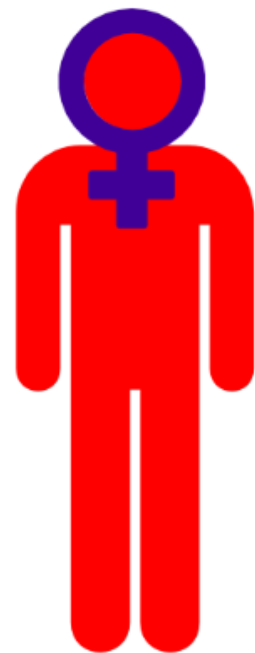

sukupuoli-

identiteetistään ja sukupuolen ilmaisusta.

Transnuoret kokevat usein mielenterveyden huonommaksi kuin muut nuoret. Tutkimusten mukaan transnuorilla esiintyy muita nuoria useammin:

- masennusoireita
- ahdistuneisuutta
- heikkoa itsetuntoa
- stressin kokemuksia
- itsemurha-ajatuksia
- itsemurhayrityksiä

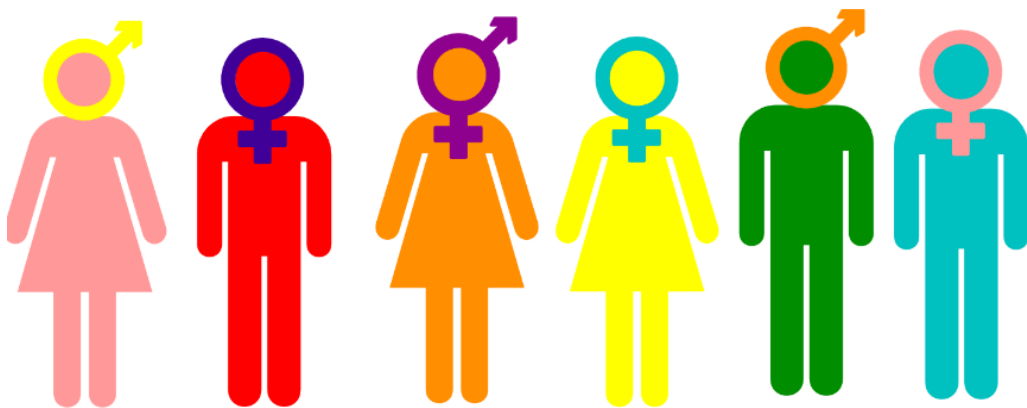
**Hyvinvoiva sateenkaarinuori -
hankkeen kyselyyn vastanneista**

transsukupuolisista 55% on ajatellut vahingoittavansa itseään, 48% on joskus vahingoittanut itseään ja 14% vastaajista oli yrittänyt itsemurhaa.

Transnuorilla psyykinen hyvinvointi korreloi usein sen kanssa, miten tyytyväisiä he ovat mahdolliseen sukupuolenkorjausprosessiinsa ja miten tyytyväisiä he ovat mahdollisuuksiinsa ilmaista sukupuoltaan. Mitä tyytyväisempi nuori on sukupuolen ilmaisuunsa, sitä paremmin hän voi käytettäessä mittarina positiivista psyykkistä hyvinvointia.

Seksuaaliterveys

Transnuorilla voi olla haasteita saada tietoa turvallisesta seksistä ja heillä voi olla vaikeuksia keskustella asiasta. Riskialttiiden seksikontaktien harrastaminen vaikuttaa olevan huomattavasti yleisempää transmiehillä. Muunskupuolisilla se on yleisempää kuin naisilla.

Tutkimusten mukaan muunsukupuoliset henkilöt ja transmiehet suostuvat naisia enemmän sellaisiin seksuaalisiin tekoihin, joita he eivät oikeastaan ole halunneet. Monet transnuorista ovat joskus suostuneet seksiin vastoin varsinaista omaa halua. Jotkut ovat myös juoneet itsensä juovuksiin uskaltaakseen harrastaa seksiä. Huomattava osa transnuorista on joskus pelännyt seksuaalista väkivaltaa. Joskus transnuoret joutuvat myös pelkäämään transsukupuolisen taustansa paljastumista seksitilanteissa.

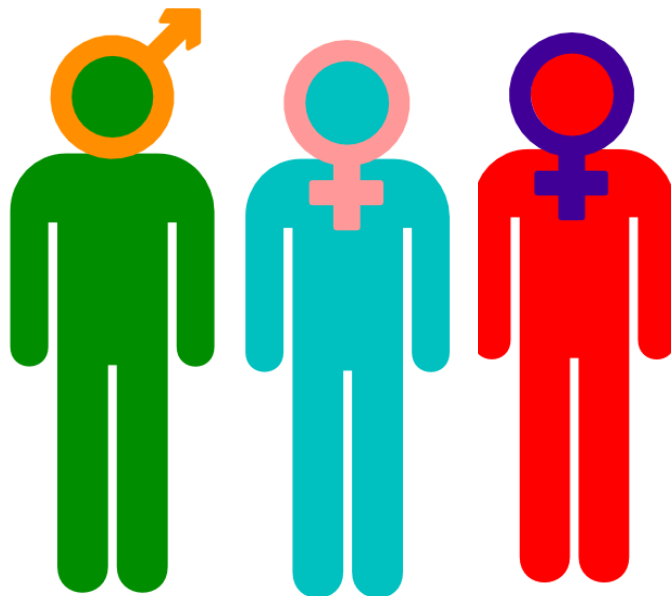
Opiskelu ja työelämä

Yleensä tytöt valitsevat naisvaltaisia ammatteja ja miehet perinteisiä miesvaltaisia ammatteja. Tutkimusten mukaan jopa 80-prosenttia ammattikoulu-
laisista on valinnut ammatin sukupuoli-
liodotusten mukaisesti. Transihmisyys
voi tehdä ammatinvalinnasta haasteel-
lisempaa.

Hyvinvoiva Sateenkaarinuori -hankkeen
tutkimuksessa lähes 40 prosenttia
transnuorista vastasi, että asenteet su-
kupuolivähemmistöjä kohtaan olivat
vaikuttaneet heidän opiskelualansa va-
lintaan. Useat olivat myös sitä mieltä,

että muiden asenteet olivat vaikuttaneet heidän kykyynsä suoriutua opinnoistaan.

Transnuoret ovat huomattavan tyytymättömiä omaan työtilanteeseensa ja omaan taloudelliseen tilanteeseensa.

Työtovereiden asenteet sukupuolivähemmistöjä kohtaan voivat vaikuttaa ihmissuhteisiin työpaikalla. Transnuorista osa salaa sukupuolen kokemuksensa tai jättää kertomatta siitä. Moni transihminen pelkää sulkemista työyhteisön ulkopuo-

lelle, jos kertoisi omasta sukupuoli-identiteetistään.

TRANSNUOREN AM- MATILLINEN KOHTAA- MINEN

Yksilöllinen kohtaaminen

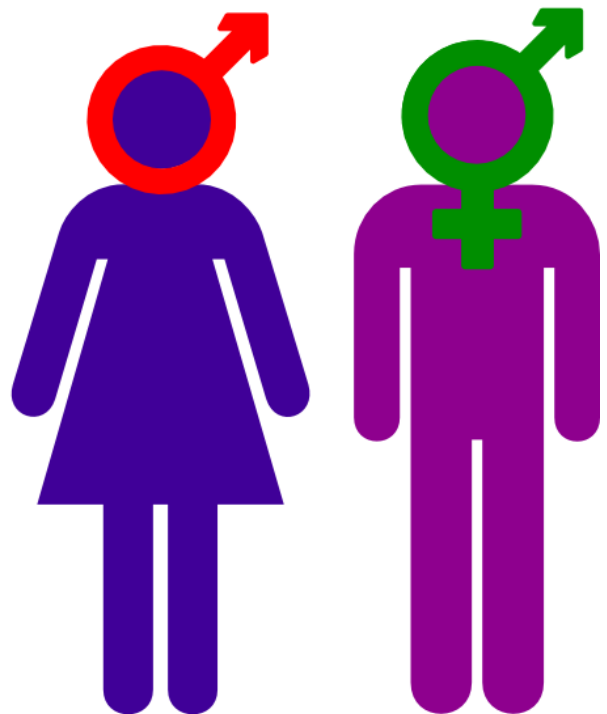
Ammattilaisen on pyrittävä luomaan avoimuuden ilmapiiri, joka sallii nuoren olla oma itsensä. Nuoren itsemäärittelyä ja yksityisyyttä on kunnioitettava kaikissa tilanteissa. Myös esimerkiksi transnuoren seksuaalinen suuntautuminen on aina hänen itsensä määriteltävissä.

Nuoren ei tarvitse mahtua tai sopeutua valmiisiin kategorioihin. Nuori ei ole selitysvelvollinen seksuaali- tai sukupuoli-identiteettiinsä liittyvistä asioista.

Transsukupuolisuus itsessään ei ole ongelma tai riskikäyttäytymistä, vaan jokaisen nuoren kohdalla arvioidaan tilanne yksilöllisesti. Oleellista on auttaa nuorta löytämään omat voimavaransa ja olemassa olevat keinonsa selviytyäkseen. Työntekijän tehtävänä on kannustaa nuorta tuntemaan olonsa mukavaksi tämän puhuessaan sukupuoli-identiteetistään. Työntekijän tehtävänä

ei ole määritellä nuoren sukupuolta tai seksuaalista suuntautumista, nuori itse tekee aloitteen siitä keskustelemiseksi halutessaan.

Terveyden edistämiseen pyrkivässä toiminnassa nuoren omien näkemysten ymmärtämiseksi ja hyödyntämiseksi oleellista on perspektiivinotto. Se tarkoittaa asian arvioimista toisen ihmisen kannalta ja tämän näkökulmasta.

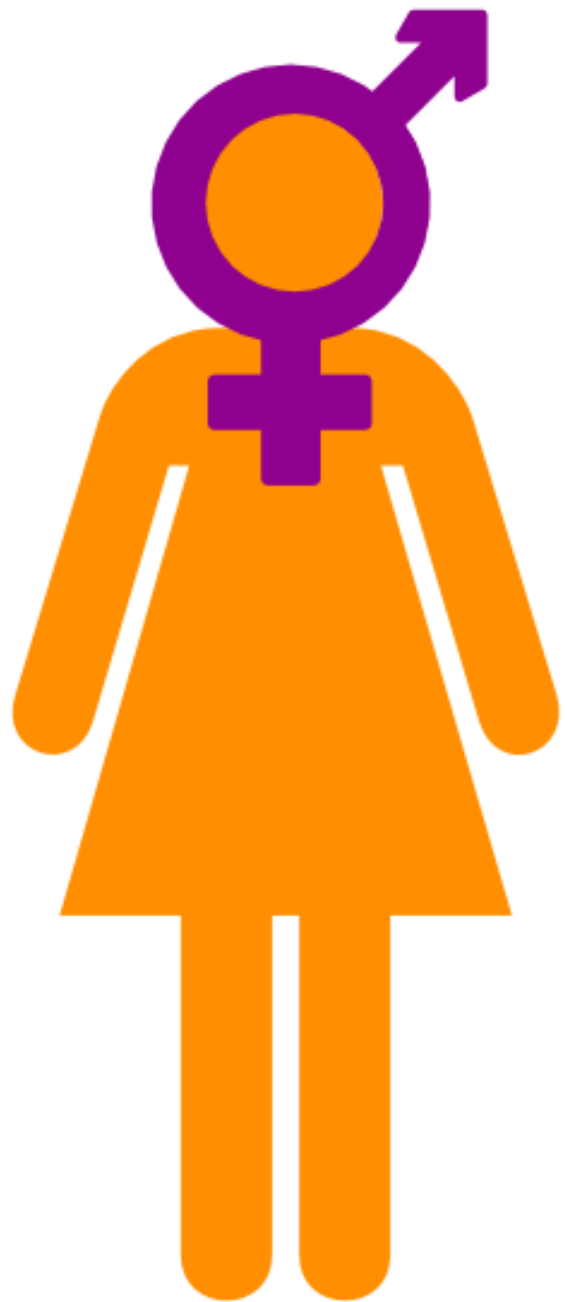

Erityistä huomioitavaa transnuoren kohtaamisessa

Henkilöistä jotka eivät ole transihmisiä, voi olla hyvä käyttää termiä ”cis”. Se asettaa ihmiset samalle viivalle, eikä synny vaikutelmaa, että ”trans” on vain termi kuvaamaan jostain normaalista poikkeavaa.

Sukupuolta ja seksuaalista suuntautumista ei tule sekoittaa. Transihmiset, kuten cisihmisetkin, voivat olla yhtä hyvin heteroita, homoja, biseksuaaleja tai muulla tavalla itsensä määritteleviä. Sukupuoli ei ole sidottu seksuaaliseen suuntautumiseen.

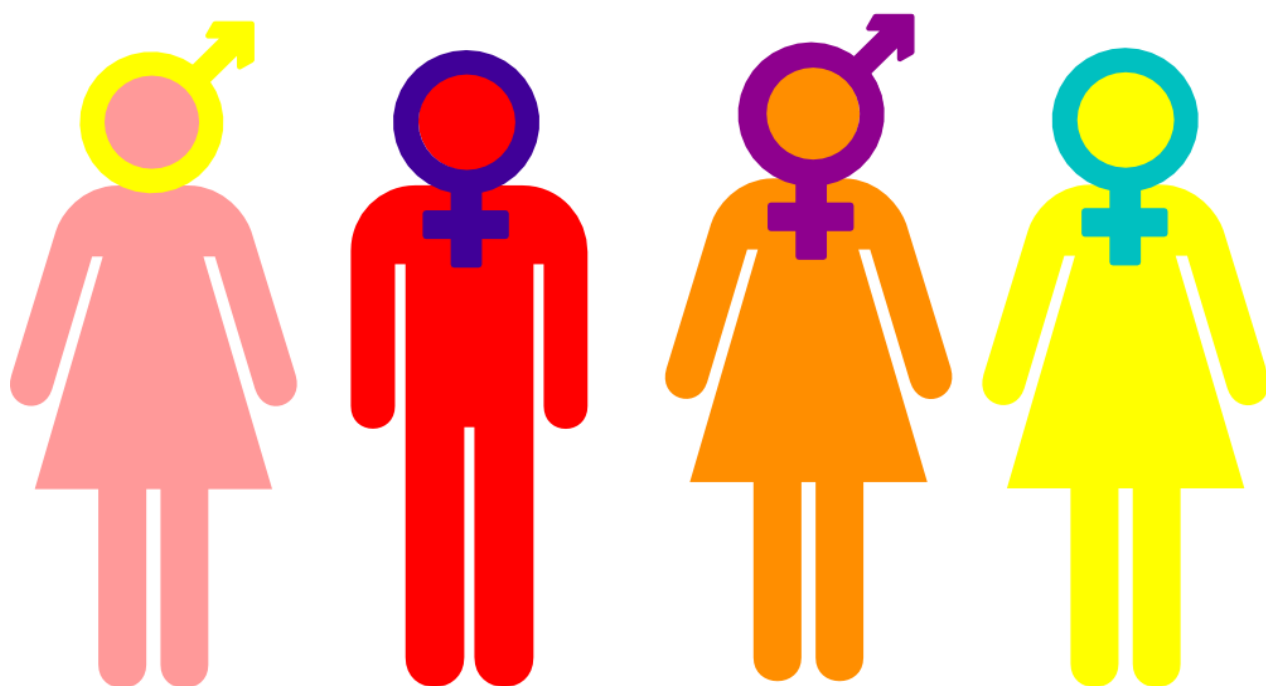
Koskaan ei tule paljastaa muille, että joku on transsukupuolinen. Se voi pahimmillaan vaarantaa hänen turvallisuutensa, mutta myös mitätöidä hänen identiteettinsä. On hyvä kysyä, millä nimellä transihminen haluaa itseään kutsuttavan ja käyttää vain tätä nimeä. On myös hyvä olla tietoinen siitä, missä ja keiden seurassa tätä nimeä voi käyttää. Jos transihmisen syntymässä annettu

nimi on tiedossa, sitä ei tule paljastaa muille.

Ei voi olettaa, että ainoa tapa korjata sukupuolta on hormoneilla ja leikkauksilla. Jotkut eivät niitä kaipaa ja toiset eivät niitä saa, vaikka Suomessa periaatteessa julkinen terveydenhuolto niistä osan kattaakin. Ajatus, että ihmisen on täytynyt läpikäydä tietyt hoidot ol-lakseen ”oikeasti” sukupuoltaan, on syrjivä ja kehokeskeinen. Olettamus siitä, että kaikki transihmiset kokisivat olevansa ”väärässä kehossa” on väärä. Kaikki transihmiset eivät halua olla joko miehiä tai naisia. Monet ovat molempia tai eivät kumpaakaan tai ovat jotain aivan muuta.

Transihmisen kertoessa sukupuoli-identiteetistään ja jotain jää kuuntelijalta ymmärtämättä, on hyvä kertoa se rehellisesti ja kysyä lisää eikä teeskennellä tietäväistä. Transihmisen tehtävä ei kuitenkaan ole opettaa ammattilaisista, vaan asioista voi ottaa itse selvää.

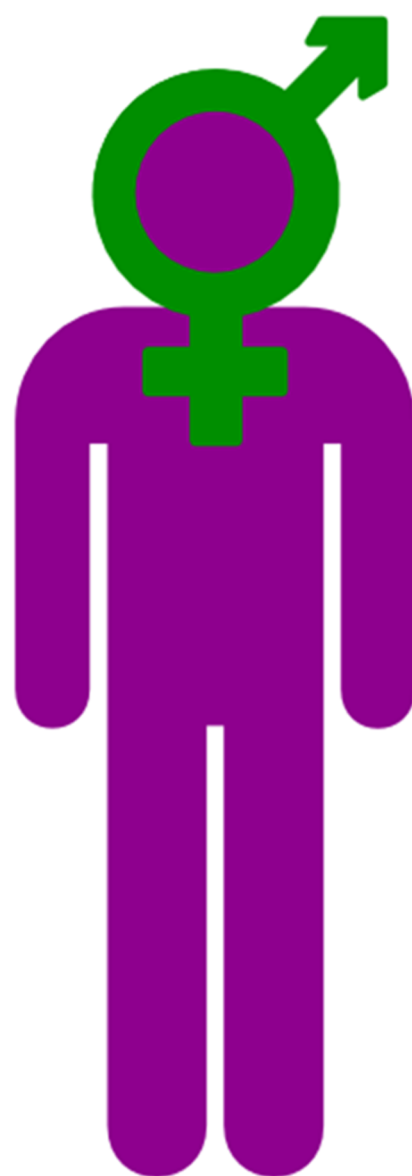

Sukupuolisenä tunnistaminen

Sukupuolisenä tunnistamisessa lähestymistavassa tiedostetaan ja tunnustetaan sukupuolen merkitys yhteiskunnassa, mutta sukupuoleen liitettäviä odotuksia, rajoituksia ja arvotuksia ei vahvisteta. Niitä pikemminkin pyritään purkamaan omassa toiminnassa.

Kiinnittämällä huomiota omaan kielenkäyttöön, kysymällä avoimia kysymyksiä sekä välttämällä sukupuolitavien käsitteitä voi lieventää nuoren painetta sopeutua sukupuolirooliin.

Kulttuuristamme löytyy paljon oletuksia siitä, minkälaisia ihmiset ovat ja minkälaisia heidän tulisi olla. Tällaisia kulttuurillisia oletuksia kutsutaan normeiksi. Sukupuolinormatiivisuudessa vallitsee ajatus vain kahden virallisen sukupuolen olemassaolosta ja sukupuolet mielletään toisilleen vastakkaisiksi. Sukupuolinormatiivisuus ei ota huomioon sukupuolivähemmistöihin kuuluvien ihmisten olemassaoloa.

Sukupuolineutraalien termien käyttö puhuttaessa seurustelusuhteista ja sukupuoli- ja seksuaalikäyttäytymisestä on suotavaa. Terveystieteiden tutkimuskeskuksen vastaanottohuoneeseen, materiaalien ja esimerkiksi nuorille suunnattujen internet-sivujen tulisi aina huomioida seksuaali- ja sukupuolivähemmistöt, jotta he eivät jäisi ilman heitä koskevaa terveysneuvontaa. Terveystieteiden tutkimuskeskuksessa kannattaa välttää huomion kiinnittämisestä asiakkaan sukupuoli-identiteettiin silloin kun käsiteltävänä on jokin muu terveysongelma.

Nuoren sukupuoleen liittyvät huolet

Nuoren sukupuoleen liittyviä huolia arvioitaessa otetaan huomioon useita osa-alueita: huolten vaikutus nuoren elämään, transihmisyyteen liittyvät tunteet sekä asiaan mahdollisesti muut vaikuttavat tekijät.

Sukupuolikokemuksen luonteen arvioimisessa koetetaan saada selville ne asiat, joihin nuoren huoli kohdistuu. Näitä asioita käsiteltäessä otetaan huomioon myös muut mahdolliset fyysiset ja psykososiaaliset huolet, jotka vaikuttavat nuoren ahdistukseen ja

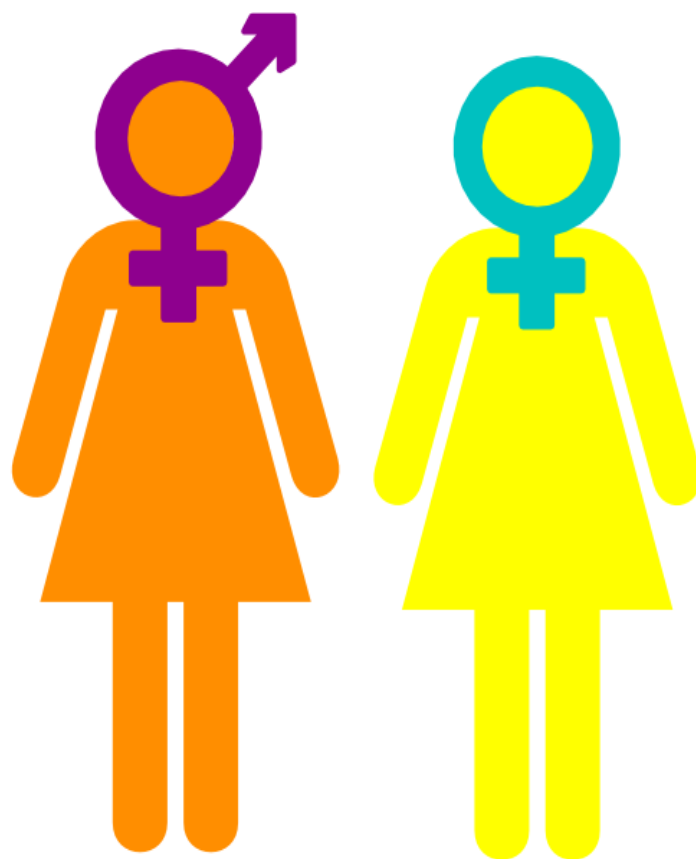
ovatko nämä yhteydessä sukupuoli-
kokemiseen.

Sukupuoleen liittyvät huolet voivat
kohdistua:

- Kehon ja identiteetin ristiriitaan
- Muiden ihmisten tapaan havaita
nuoren sukupuolta
- Nuorelta odotettuihin sosiaalisiin
rooleihin

Sukupuolen kokemuksen luonnetta voi
arvioida kysymyksillä siitä, milloin ko-
kemukset ovat alkaneet, ovatko ne jat-
kuvia ja pysyviä, vai kenties vaihtelevia.

Selvitettäessä sukupuoleen liittyvien huolten vaikutuksia nuorten elämään, tulee huomioida vaikutukset nuoreen itseensä, eli vaikutukset mielenterveyteen ja kehitykseen. Huomioon otetaan myös vaikutukset nuoren kaveri- ja perhesuhteisiin sekä vaikutukset koulutyöskentelyyn.

Huolten vaikutusten arvioinnissa pohditaan nuoren selviytymiskeinoja ottaen erityisesti huomioon mahdolliset vahingolliset selviytymiskeinot, kuten päihteiden käyttö

tai itsetuhoisuus. Oleellista on selvittää, kuinka hyvin nuori tuntee hänen käytettävissään olevat tukimahdollisuudet.

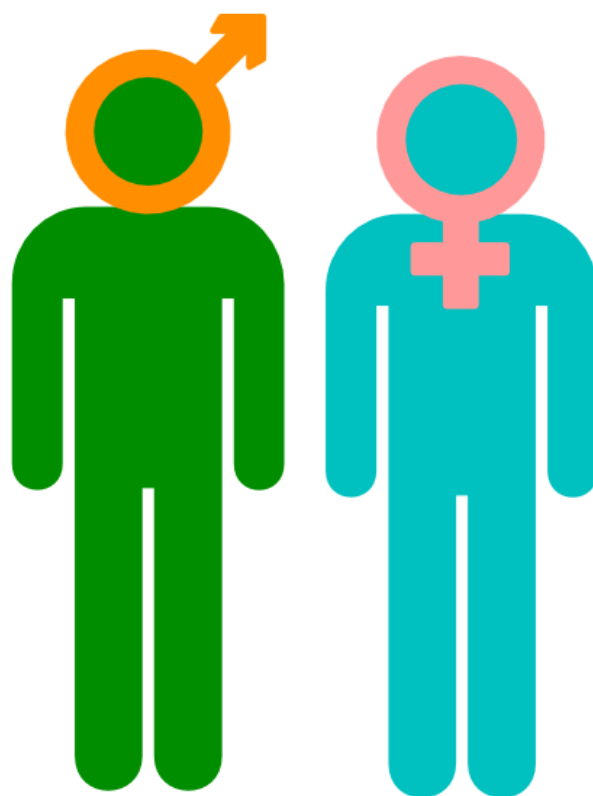
Transihmisyyteen liittyviä tunteita on hyvä käydä läpi nuoren kanssa. Näitä ovat uskomukset transihmisiin liittyen ja mihin lähteisiin nuoren tieto transihmisyydestä perustuu. On myös hyvä pohtia sitä, millaisena nuori kokee mahdollisuuden siitä, että olisi itse transihminen.

Luottamus

Nuoren pelko ja huoli saattavat aiheuttaa puutteellista ilmaisua. Pelkoa ei välttämättä pystytä tunnistamaan. Tilanne voi myös olla sellainen, että nuori ei luota aikuiseen riittävästi ilmaistakseen omia tunteitaan. Epäilevä suhtautuminen aikuisiin saattaa myös aiheuttaa aikaisemmasta kokemuksesta ja siitä, että nuori ei ole tottunut luottamaan aikuisiin tai aikuiset ovat pettäneet hänen luottamuksensa. Nuorella voi myös olla aiempia kivuliaita kokemuksia terveydenhoitoon liittyen ja se voi estää luottamuksen syntymistä.

Vaikeista asioista puhuminen helpottuu, jos nuorella on tunne, että hän voi luottaa ammattilaiseen ja siihen, että tällä on kykyä sietää vaikeita asioita.

Vaikeista asioista puhuminen vaatii rohkeutta sekä nuorelta ja ammattilaiselta. Mitä enemmän nuori luottaa ammattilaiseen, sitä luontevammin hän ottaa esille tarpeitaan ja ottaa vastaan apua.

Luottamus on myös sitä, että ammattilaisen arvostelukykyyne voi luottaa. Se, miten ammattilainen reagoi kuulemaansa tai kuinka hän ottaa vaikeita asioita puheeksi, on osa ammatillista arvostelukykyyä. Nuorelle on jäätävä tunne siitä, että ammattilainen kunnioittaa häntä kuulemansa jälkeenkin. Ammattilaisen pitää uskaltaa kohdata asiakkaan vaikea elämäntilanne rohkaisemalla asiakasta puhumaan tästä lisää.

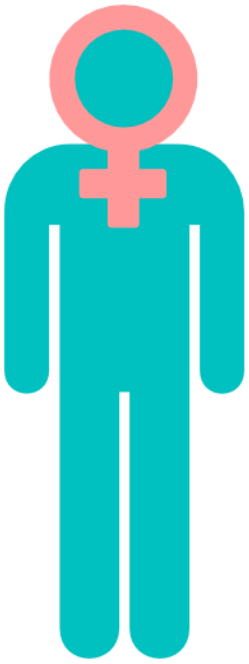
Keskustelun täytyy olla luottamuksellista, eikä työntekijän tehtävänä ole kertoa nuoren vanhemmille nuoren

seksuaali- tai sukupuoli-identiteettiin
liittyviä asioita.

Ammatillinen tuntemusten käsitteleminen

Vuorovaikutuksessa ulkopuolinen voi tahattomasti puheellaan, ilmeillään, eleillään, katseellaan tai asenteellaan osoittaa hänelle toisesta henkilöstä syntyneitä outouden tunteita. Puheella tai asenteella ei saa mitätöidä tai väheksyä ihmisen sisäistä kokemusta tai hänen tunnetta itsestään.

Päämääränä on tiedostaa paremmin omat piiloarvonsa, jotta niitä voidaan arvioida tai ne voidaan hylätä tai muuttaa avoimemmiksi.

Arvoristiriidat ovat yleisiä ammatillisessa toiminnassa.

Työntekijän omat arvot voivat olla ristiriidassa asiakkaiden tai työyhteisön kanssa. Ammatillaisen tulee selvittää tilanteessa vaikuttavat tietoiset

arvot ja normit sekä tiedostamattomat piiloarvot, asenteet ja stereotypiat. Tiedostamattomat piiloarvot ovat periaatteita ja motiiveja, joita ihminen ei aina tunnista, mutta jotka vaikuttavat ajatteluun ja toimintaan.

Ammatillisessa kohtaamisessa arvojen voimakkaat erot ovat suuri haaste. On hyvä muistaa, että tavoitteena on asi-

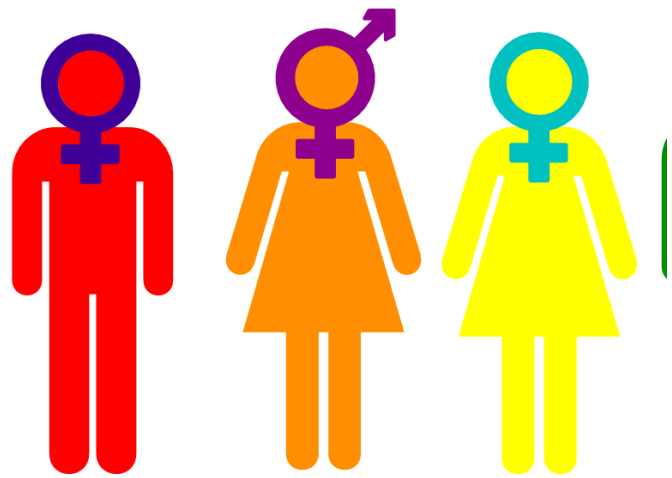
akkaan hyvinvoinnin edistyminen ja elämänhallinta, eikä osapuolien ohjaaminen samalla tavalla ajatteluun.

Terveydenhuollon ammattilaisen on hyvä tutkia omia seksuaalisuus- ja sukupuolikäsityksiään, sekä niihin liittyviä arvojaan.

Asenne on arvon ilmaisin käytännössä. Sillä tarkoitetaan opittua, tunteenomaista käyttäytymisvalmiutta. Asenteiden yksi erikoislaji on stereotypiat, joissa on muodostettuna yleinen mielikuva jostakin sosiaalisesta ryhmästä ja sen jäsenistä. Stereotypiaan liittyy uskomuksia ryhmän jäsenten persoonalli-

suudesta, toimintatavoista ja arvoista. Näistä voi tulla tietoiseksi tarkkailemalla spontaaneja reaktioitaan sekä kuuntelemalla muiden mielipiteitä omasta käyttäytymisestään.

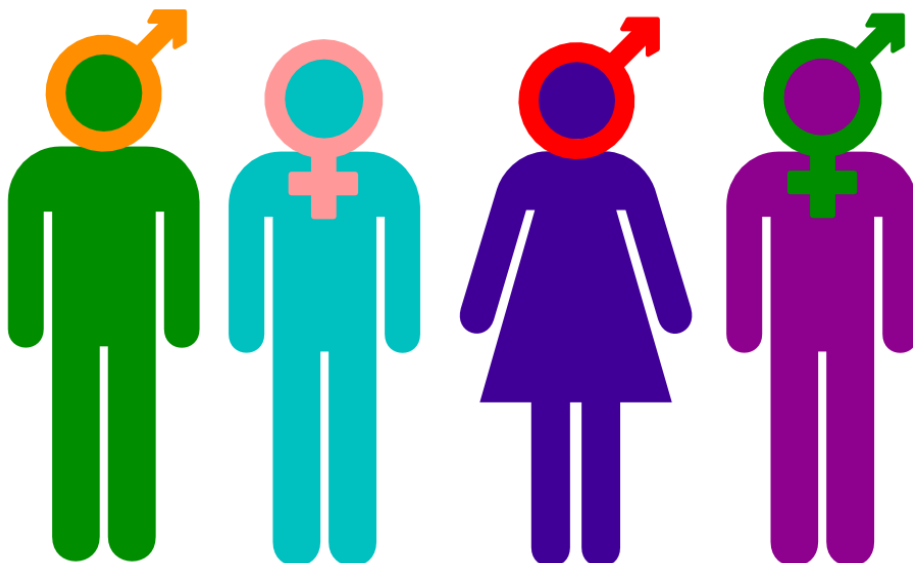
Omia seksuaalisuus- ja sukupuolikäsityksiä voi tutkia pohti-

malla mikä on henkilökohtaisen mielipiteen mukaan normaalia seksuaalisuutta tai sukupuolisuutta ja omia ajatuksiaan naiseudesta ja mieheydestä. Myös käsityksiä normaalista parisuhteesta ja perheestä tulee pohtia sekä ymmärtää, että nämä ovat omia tai tie-

tyn ryhmän ajatuksia, eivätkä ne välttämättä vastaa yleispäteviä eettisiä normeja.

Omakohaista ymmärrystä sukupuoli-vähemmistöistä voi pyrkiä lisäämään samaistumalla asiakkaan tilanteeseen ja sitten onnistua kuulemaan ja tukemaan asiakasta myönteisemmässä ilmapiirissä.

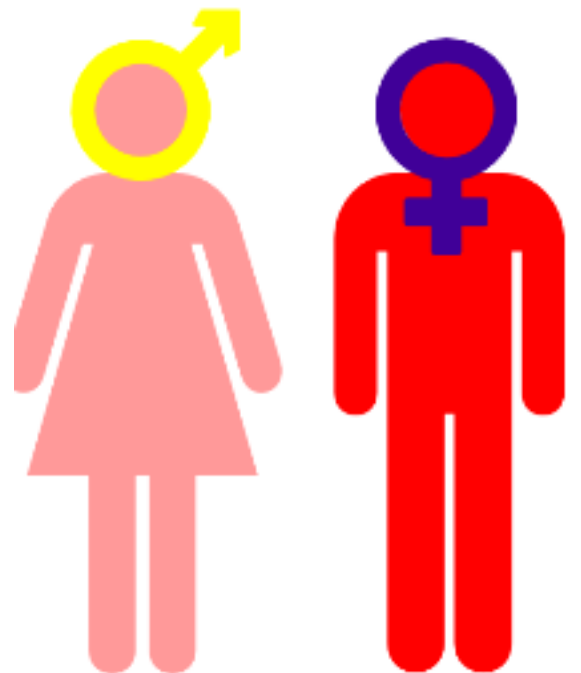
TRANSNUOREN TUKI

Perheen huomioiminen

Sukupuolen moninaisuus koskettaa aina koko perhettä ja lähiyhteisöä. Vanhemmille tieto lapsen transihmisyydestä aiheuttaa usein kriisin aiheuttaen surua, pettymystä, vihaa ja pelkoa. Tieto voi synnyttää myös helpottuneisuutta siitä, että asiat selkenevät ja moni mahdollisesti pitkäänkin vaivannut asia saa järkeväen selityksen. Ymmärtävä ja tukeva perhe toimii merkittävänä voimavarana nuorelle.

Osalla vanhemmista on vaikea hyväksyä lapsensa kuulumista sukupuoliyhteisyyteen ja he tarvitsisivat apua tunteidensa käsittelyssä, sekä siitä kuinka voisivat olla lapsensa tukena. Mahdollisesti ristiriitaisiakin tunteita tulisi voida purkaa jollekin, mutta monilla vanhemmilla on edelleen vaikeuksia löytää henkilöä, joille puhua lapsen sukupuoli-identiteetistä. Joskus nuori voi itse joutua auttamaan vanhempiaan vaikeiden tunteiden käsittelyssä. Se on nuorelle raskas lisätaakka, joten vanhempien tulisi saada tukea muualta. Terveystieteiden tutkija arvioi perheen tuen tarvetta ja tarvittaessa ohjaa perheen tukipalveluihin.

Väestöliiton verkkosivuilla on tiivis opastus lasten monimuotoisen sukupuolen kohtaamisesta vanhemmille. Sivustolla toivotaan vanhempien tukevan lapsen omaa sukupuolen kokemusta. Tavoitteena on, että lapsen ei tarvitsisi hävetä ja piilottaa sukupuoltaan. Väestöliiton opas muistuttaa paheksunnan ja syrjinnän vaikutuksesta mielenterveyteen, pärjäämiseen ja jopa kohonneeseen itsemurhariskiin. Myös Transtukipisteen (ks. s.60) verkkosivuilla on oma opas lapsen su-

kupuolen kehityksestä huolestuneille vanhemmille.

Vertaistuki ja osallisuuden vahvistaminen

Ystävät ja sosiaalinen ympäristö ovat nuorille hyvin tärkeitä. Nuoren itsensä valitsevat suhteet toimivat tärkeänä tukena ja verkostona. Monilta transnuorilta puuttuu samanikäinen ja samankaltaisessa tilanteessa oleva keskustelukumppani tai tukihenkilö. Yleisesti vertaistuen katsotaan kohentavan tunnetta siitä, että ei ole yksin ja vahvistavan osallistujien itsetuntoa sekä lisäävän sosiaalista vuorovaikutusta.

Terveydenhoitajan on hyvä tietää, milloin nuori saattaa tarvita vertais-tukea. Myös vertaistuen pariin löytämisessä terveydenhoitaja toimii nuoren tukena.

Osallisuus on hyvinvointia tukeva voimavaratekijä. Sitä pystytään vahvistamaan vertaistuella. Osallisuus vaatii sosiaalisten taitojen lisäksi vuorovaikutusta, itsetuntoa ja kykyä käsitellä omia tunnetiloja rakentavasti. Erilaisten järjestöjen toiminta edesauttaa ja mahdollistaa osallisuuden kokemuksia.

Transtukipiste

Kaikille sukupuolen moninaisuuden koskettamille ihmisille vertaistukea, tietoa ja muuta asiakaslähtöistä palvelua sekä yhteisöllistä toimintaa tarjoaa Seta ry:n [Transtukipiste](#). Transtukipisteen perustoimintaan kuuluu puhelin- ja sähköpostineuvonta, henkilökohtaiset tapaamiset, nuorten Skype-chat, erilaiset vertaisryhmät ja tapaamiset sekä internetin vertaistuki.

Seta Ry:n Transtukipisteen verkkosivuilla on paljon asiantuntevaa tietoa sukupuolen moninaisuudesta ja sen kohtaamisesta. Tieto on suunnattu kai-

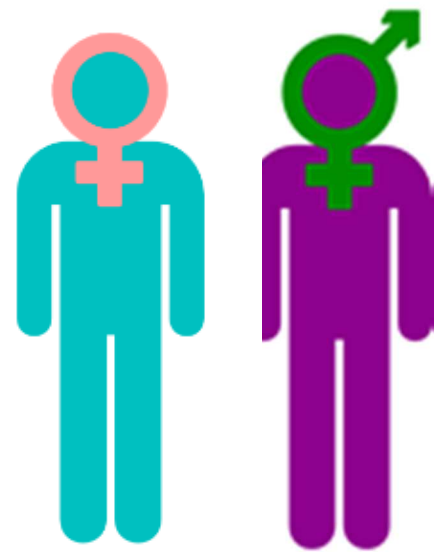
kille ja omat tietosivut on luotu kohde-ryhmittäin lapsille ja nuorille, aikuisille, ikäihmisille, vanhemmille, perheille, kumppaneille, muille läheisille sekä ammattilaisille.

Sukupuoli-identiteetin tutkimuspoliikka

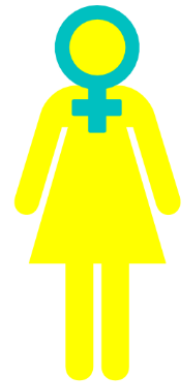
Sukupuoli-identiteetin tutkimuspoliikka on kaksikielinen valtakunnallinen erityistason yksikkö, jossa tutkitaan ja hoidetaan erilaisista sukupuoli-identiteetin ristiriidoista kärsiviä poti-

laita. Toiminnan keskiössä on sukupuolen korjaamista toivovien potilaiden kokonaistilanteen arviointi ja heidän mahdollisten somaattisten hoitojensa koordinointi yhteistyöendokrinologien, gynekologien, otologien, foniatrien ja plastiikkakirurgien kanssa.

Tehtäviin kuuluu myös yhteistyö nuorisopsykiatrian kanssa nuoruusikäisten potilaiden arvioinnissa. Tutkimuksiin mennään lääkärin läheteellä. Sairaanhoidopiirin ulkopuoliset potilaat tarvitsevat maksusitoumuksen.

LISÄÄ TIETOA:

WWW:

Paunila Jasmiina & Räsänen Sari 2016 Opinnäyetyö: Sukupuolen moninaisuus nuorten terveyden edistämistyössä – Opas Diakonia-ammattikorkeakoulun opiskelijoille. Theseus-tietokanta.

www.theseus.fi

Älä oletta - Normit nurin

www.normit.fi

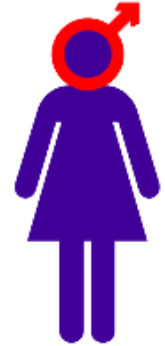
Transtukipiste verkossa:

www.transtukipiste.fi

Seta ry:n ja Transtukipiste. Toim. Maari Huuska. Sukupuolen moninaisuus -opas

https://www.dropbox.com/s/eou3r398zb1uvay/sukupuolen_moninaisuus_2014_aukeamat.pdf?dl=0

HYVINVOIVA SATEENKAARINUORI -HANKE:

Mitä kuuluu sateenkaarinuorille Suomessa? Kata-riina Alanko, 2014.

<http://www.nuorisotutkimusseura.fi/images/julkaisu/sateenkaarinuori.pdf>

”Olis siistiä, jos ei tarttis määritellä...” Kuriton ja tavallinen sateenkaarinuoruus. Riikka Taavetti, 2015.

http://www.nuorisotutkimusseura.fi/images/julkaisu/hyvinvoiva_sateenkaarinuori.pdf

KIRJALLISUUTTA:

Saanko olla totta? Sukupuolen ja seksuaalisuuden moninaisuus. (Toim.) Liisa Tuovinen, Olli Stålhström, Jussi Nissinen & Jorma Hentilä, 2011.

Sateenkaari perheet ja hyvinvointi -Käsikirja lasten ja perheiden kanssa työskenteleville. (toim.) Juha Jämsä, 2008.

Nimestä minut tunnet. Juha Kilpiä, 2015.

